

ACERCA DOS NOMES DOS ANFIBIOS E RÉPTILES GALEGOS

MIGUEL A. CONDE TEIRA

Os anfibios e réptiles son animais que inmerecidamente non gozaron, en xeral, de boa reputación na nosa cultura rural tradicional. Felizmente, hoxe en día van aparecendo guías de natureza e outras publicacións que van corrixindo esta má fama e colocan estas especies no seu xusto lugar, isto é, como partes integradas e necesarias nos nosos ecosistemas campestres e montesíos. Moitos destes seres -herpetos, na linguaxe común do naturalista- son ademais moi beneficiosos para a agricultura ao se alimentaren de insectos, caracois, e mesmo pequenos roedores.

A única guía de anfibios e réptiles publicada, ata o momento, en galego e sobre as especies galegas é a de Galán e Fernández (1993). Como é norma en traballos de divulgación, neste libro propuxéronse nomes vulgares para os distintos xéneros e especies do noso territorio. A este respecto debemos de facer notar que se o uso do galego no campo da ciencia é notablemente escaso, no caso da herpetoloxía é puramente anecdótico. Non é posible falar por tanto dunha tradición escrita asentada, senón máis ben de usos esporádicos, irregulares e frecuentemente discutibles. O científico ou afeccionado galego encóntrase entón, a miúdo, desamparado ante as carencias terminolóxicas derivadas desta falta de textos, ou, noutros casos, desorientado ante as discusións léxicas e mesmo ideolóxicas sobre a lingua e a súa codificación.

Neste artigo tentaremos contribuír á resolución destes problemas, analizando polo miúdo as denominacións xenéricas empregadas na guía citada e confrontándoas cos usos na fala común popular. Cando citamos esta “fala común” referímonos á lingua viva transmitida e conservada oralmente durante séculos polas clases populares no territorio lingüístico galego. No tocante a estas voces vulgares a fonte de información fundamental da que nos valem é o Atlas Lingüístico Galego (ALGa, depositado no Instituto da Lingua Galega, en preparación), con 167 puntos de enquisa dispersos por Galicia e zonas

galegofalantes de Asturias, León e Zamora. En ocasións faise tamén referencia a diversos traballos dialectais publicados sobre a fala de distintos lugares de Galicia, que complementan os datos do ALGa.

Como dixemos, o obxectivo principal da crítica son os nomes xenéricos, aínda que ás veces abordamos tamén as denominacións específicas, cando os modificadores non se correspondan cos usos xerais nas demais linguas occidentais europeas ou estean pouco xustificadas. Finalmente ofrecemos unha lista sistemática das especies galegas e os seus nomes, propondo unha denominación xenérica común e as variantes máis representativas, sempre que se encontren suficientemente documentadas. Á parte dos nomes populares indícanse tamén nesta listaxe as adaptacións cultistas máis frecuentes nas demais linguas románicas.

Salamandra salamandra, Chioglossa lusitanica:

Para *Salamandra salamandra* Galán e Fernández escollen a voz **píntega**, unha das numerosas denominacións deste urodelo en Galicia (V. mapa p. 86). É unha voz totalmente válida, sen embargo non parece moi adecuada para designar outra especie de salamándrida terrestre galega, a *Chioglossa lusitanica*, pois este último animal carece do padrón de coloración a pintas típico da primeira. Se incluíramos estes dous xéneros no mesmo nome xeral habería que prescindir, en consecuencia, e na lingua científica estándar, das formas inspiradas no cromatismo de *Salamandra salamandra*.

A opción de Galán e Fernández é chamar **saramaganta**, sen máis, á *Chioglossa*, o cal nos parece absolutamente inxustificable. **Saramaganta** é simplemente a denominación común de *Salamandra salamandra* no sudoeste pontevedrés, sendo tamén voz dialectal portuguesa para este último animal (Serra e Albuquerque 1963: 157). Claramente, o uso de **saramaganta**, sen ningún adxectivo modificador dá lugar a confusións entre os falantes xenuínos procedentes desa área pontevedresa.

Para solucionar o problema de escoller unha forma recomendada entre as múltiples variantes pareceunos interesante revisar a realidade dialectal da lingua. Neste sentido o ALGa ofreceunos unha información moi completa e enormemente interesante, ao noso entender. Por este motivo incluímos no artigo un mapa resultado da transcripción desa información. Debemos de facer notar que *Salamandra salamandra* é especie facilmente identificada polos nosos paisanos, a di-

ferencia de *Chioglossa lusitanica*, que non é distinguida doutras salamándridas, á vista dos datos de que dispomos.

Salamántiga (ou **salamántega**) é unha das voces máis dispersas e estendidas por Galicia, ten certa tradición literaria, serve tanto para *Salamandra* como para *Chioglossa* e está relativamente próxima da orixinaria latina (salamandra), que só se rexistra en dous puntos do ALGa. Por todas estas razóns escollémola de entre as distintas denominacións populares. O latinismo **salamandra** rexístrase no galego xa no sec. XIV, na versión ao noso idioma da General Estoria... “toda ha ymage a feytura et a fegura de salamandras que vivem do fogo puro” (R. Lorenzo, en Machado 1977: 136). Hoxe en día é voz xeral nas linguas europeas (port., esp. e cat. salamandra, fr. salamandre, ing. salamander e al. Salamander...) polo que pensamos que se debería admitir tamén en galego, alomenos nun rexistro científico.

No Atlas de Vertebrados de Galicia (A.V.G., de aquí en diante; SGHN 1995) para *Salamandra salamandra*, **píntega** e para *Chioglossa*, **salamántiga galega**.

Triturus spp :

A voz proposta no guía de Galán e Fernández é **pintafontes**, da que non temos referencia ningunha, nin no ALGa nin noutros traballos, que nos fagan posible avaliar a súa presenza na lingua falada. Só rexistramos un **limpafontes**, no Grove (ALGa), para a cría da ra, e outro en Goián (Pérez 1969: 24), para un insecto acuático máis coñecido por **zapateiro** ou **cabra-cega**. Sendo, pois, un nome de uso tan restrinxido, non nos parece moi apropiado para un uso común estándar.

A información proporcionada polo ALGa revela que son especies algo coñecidas popularmente, denominándose por exemplo **lagarto de auga** no Morrazo; na comarca de Chantada diferencian os informantes entre **pinta da auga** (tritón) e “**pinta venenosa**” (a *Salamandra salamandra*). En dúas localidades de Ourense, moi afastadas entre si, aplicanlles aos *Triturus* os nomes **pinta da auga** (en Valdeorras) e **salamántiga de auga** (no Ribeiro).

Debemos de indicar, sen embargo, que nos cuestionarios do ALGa non se pregunta directamente sobre os tritóns e que estes datos tiráronse de comentarios sobre os nomes da salamántiga e os lagartos. Así, moitas veces, os *Triturus* son asociados aos lagartos e aparecen formas como **lagartas**, **lagartillas** e **lagartixas**¹, aplicadas a aqueles.

¹ Esta voz e a anterior son castellanismos non recomendados polo ILG e a RAG.

Na comarca do Barbanza recollemos persoalmente a denominación **ghábado**. Ante todas estas informacións, e dado que non hai un nome popular predominante e conciso, estimamos que o máis conveniente é adoptar **tritón** como voz xeral, palabra procedente da mitoloxía grecolatina, tal como fixeron todas as linguas románicas occidentais (cf. port. tritão, cast. tritón, cat. tritó, fr. triton, it. tritone...). No A.V.G. escóllese **limpafontes**.

Discoglossus galganoi:

Galán e Fernández fan unha adaptación do castelán **sapillo pintojo**, na forma híbrida insólita **sapiño pintojo**. O adxectivo **pintojo** non é propio do galego e non hai razón ningunha para empregalo no canto da palabra común **pinto**. Pensamos que tamén sería admisible a adopción do cultismo **discogloso** (port. discoglossos, fr. discoglosse, it. discoglossos), aínda que sexa alleo á fala popular, rexistro no que, por certo, non se denomina a este animal **sapo**, senón maiormente **ra**, conforme ao seu aspecto. En todo caso, dadas as características dos discoglósidos, cunha morfoloxía e ecoloxía a medio camiño entre os sapos e as ras, achamos que aplicarlles calquera destas voces populares sería xustificable. No A.V.G. **sapo raxado**, sinónimo de **sapo pinto**.

Alytes obstetricans:

En vez de **sapiño comadrón**, empregado por Galán e Fernández, a nós parécenos moito mellor **sapiño**, ou **sapo parteiro**, xa proposto no galego (Sanjuán López *et alii* 1991: 271). O adxectivo **parteiro** é tamén o usado en portugués, e semellante ao castelán **partero**. Por outra parte, **parteiro** é voz máis difundida e tradicional no galego popular ca **comadrón** (datos do ALGa).

A respecto das denominacións dos *Alytes* achamos moi interesante o feito de que se rexistren no Atlas nomes frecuentes referidos a un “sapo pequeno”. Na maior parte da provincia de Ourense atopamos dispersa a forma **sapeta** con esta definición, citándose tamén nunha localidade pontevedresa próxima á anterior provincia. Noutros lugares de Galicia recóllense, co mesmo significado, **sapella** (nordés da provincia de Pontevedra), **sapo troiteiro** (Terra Cha), e **sapiña**, na zona de Pantón (Lugo). Nesta última localidade, onde **sapiña** coexiste con **sapeta**, a descrición dada polo informante é ben curiosa: “sapo pequeno con ovo pegado no cu”, o cal lembra o hábito do *Alytes* de

transportar a súa postura. Finalmente, na Limia rexístrase **sapo toupeiro** (“sapo pequeno que mina na terra”), denominación que probablemente se refira á seguinte especie, *Pelobates cultripes*. No A.V.G., para *Alytes*, **sapiño troiteiro**.

Pelobates cultripes:

En troca de **esporóns**, debería preferir, desde un punto de vista normativo, **sapo de esporóns**, pois o Dicionario da Lingua Galega (ILG-RAG 1990) prefire **esperón**. Na lingua portuguesa úsase **sapo-de-unha-negra** (ou **preta**), que tamén pode ser considerada válida para o galego, xa que nós tamén denominamos **uña** o esperón de certos animais, p. e. o do galo. No A.V.G, **sapo de esporóns**.

Bufo calamita:

Na guía de Galán e Fernández chámase **sapo corriqueiro**. **Corriqueiro** é derivado do verbo **corricar**, que, segundo os dicionarios galegos modernos, significa “corretear, andar corriendo de un lado a outro sin objeto determinado” (Monteagudo e García 1988), “andar dun sitio para outro; andar a paso miúdo e con certa présa” (Navaza e Lastra 1993). A nós parécenos máis simple e menos rebuscado aplicarlle o cualificativo **corredor** (“que corre”) consonte os costumes deste animal e os usos en portugués e castelán. No A.V.G., **sapo corriqueiro**.

Hyla arborea:

O nome **estroza**, empregado polos autores do guía, é palabra moi localizada e minoritaria. Sen descartar que poida ter tamén o significado atribuído por Galán e Fernández, o certo é que só a documentamos na comarca compostelá (García 1974), baixo a forma **estrosa**, e para referirse a un “insecto negro-azul brillante”.

En diversos lugares de Galicia recibe un nome particular, **relo** (coas variantes **rela** e **renlo**) a xulgar pola descrições dadas polos informantes (anfíbio pequeno e de cor verde). Así, a voz aparece en zonas diferentes, desde Laxe ata a Mezquita, pasando pola comarca da Maía, Santaia (Tordoia), Sobrado dos Monxes e Melide (Fraga 1968: 27, Morandeira 1969: 76, Taboada Cid 1971: 23, Lorenzo Vázquez

1962, López Taboada 1978), coincidindo ademais co nome popular destes animais en Portugal (**rela**). En Compostela **relo** designa tamén un “insecto que roe a cebola” (García 1974). No ALGa non existe pregunta específica para a denominación de *Hyla arborea*.

Todos estes rexistros parécennos máis que suficientes para preferir abertamente **rela** ou **relo** para a lingua estándar. No A.V.G., **estroza**.

Lacerta, Podarcis, Psammodromus spp.:

A voz **lagartixa**, empregada por Galán e Fernández, é común na fala. Sen embargo non é aceptada pola Real Academia Galega, por considerala un castelanismos evitable. En galego poden denominarse **lagartos** (forma xeral para todos os lacértidos) ou **lagarta**, palabra bastante frecuente que designa as especies de pequeno tamaño. É esta última unha voz algo estraña, xa que en galego as variantes femininas dos nomes de animais (**pomba, raposa, merla...**) son sinónimos estritos das masculinas, ou como moito indican o sexo do animal. En todo caso, tal como acontece con outros substantivos, cabía esperar que a voz feminina servise para se referir a especies de maior tamaño. En efecto, isto sucede nalgunha localidade das Rías Baixas, onde **lagarta** é o grande *Lacerta lepida* (datos propios). ¿É quizá o nome **lagarta**, aplicado ás especies pequenas, un derivado regresivo de **lagartixa**? Non dispomos de datos obxectivos para poder responder a esta pregunta.

Nalgunhas localidades dispersas os lagartos de pequeno tamaño tamén se chaman **lagartiñas** e **lagarteiras** (García 1981: 418). *Lacerta lepida*, réptil moi coñecido, de gran tamaño, recibe en gran parte do país o nome **lagarto arnal** (vars. **arnao, arnau**), que é ademais a denominación escollida por Galán e Fernández. Outras voces galegas para este animal son **lagartón** e **sardón**. Este último nome ten relación obvia coas portuguesas **sardão** (lagarto arnal) e **sardanisca** (lagartiña). Outras formas galegas para o arnal, como **gazulo** e **gatamal**, son francamente minoritarias, localizándose no concello de Boborás (Ourense). Galán e Fernández citan **lagarto ferreño** para *Lacerta lepida*, no Courel. En Oímbra **ladra** é un animal semellante na forma á lagartiña normal, pero “máis fiero que la ‘lagartixa’ normal, que suele aparecer después de tronar” (Goldar Durán, 1977: 62), quizá *Psammodromus algirus*, unha lagartiña moi activa e que chía ao ser capturada (Curt e Galán 1982:126-127). No A.V.G., **lagartixa** (*Podarcis, Psammodromus*) e **lagarto** (*Lacerta* spp.)

Chalcides spp. e *Anguis fragilis*:

Tal como no caso de **píntega** e **saramaganta**, Galán e Fernández especializan o nome **esgonzo** para o xénero *Chalcides*, e **escáncer** para *Anguis*, cando se trata de sinónimos estrictos. **Esgonzo**, rexistrada no oriente lugués, é variante minoritaria da máis común **escáncer**. Xunto a esta aparecen unha gran cantidade de formas parecidas, cambiando dunha localidade a outra, aínda tendo raíces semellantes. Entre as máis relevantes citamos: **escánzaro**, **biscáncer**, **esgonzo**, **escronzo**, **escónzaro**, **cáncer**, **riscáncer**... Outras denominacións mostran nítida influencia do verbo liscar: **liscante**, **liscáncer**, **liscanzo**, **liscrán**, etc. A partir desta voz entramos noutro grupo en que observamos relación coa voz **alacrán**: **alacrán**, **aliscrán**... A forma portuguesa **licranço** está, sen dúbida, relacionada con algún dos nomes anteriores. Goldar Durán (1977: 42) tamén rexistra **licaranzo** en galego, sen precisar localidade. No galego oriental atopamos as formas **escoupro**, **escouprillón**, **escouprión**, **escouparón**. No ámbito da fala tamén se recollen denominacións probablemente híbridas co castelán “ángel”: **escánghel**, **arcánghel**, **arcánghel**.

Finalmente, outras denominacións carecen de conexión coas anteriores e teñen diversas motivacións semánticas: **boeiro**, **verme**, **cobra da herba**, **pasmado**, **cego**, todas elas francamente minoritarios. É curiosa a denominación **verme**, afín ao nome inglés **slow-worm** (verme lento). En Vigo coñécese popularmente a voz **crystalina**, que parece creación propia das falas desta cidade, e emparentada co nome castelán **culebra de cristal**, voz esta xa en desuso no estándar español. Para os *Chalcides* pensamos que pode empregarse tamén a voz xeral **escáncer**, xa utilizada en varias publicacións galegas (S.G.H.N., en Alberti 1982: 198). De quereremos diferenciar os *Chalcides* (dúas especies) do *Anguis fragilis* poderíamos empregar a forma lóxica **escáncer de patas**. **Cobra de pernas**, usada en Portugal, sería outra forma alternativa, sen embargo induce a engano sobre as relacións evolutivas destas especies: os *Chalcides* non son cobras, senón “lagartos” con patas atrofiadas e adaptados á reptación. Popularmente, ademais, identifícanse como escánceres. No A.V.G. **escáncer** (*Anguis fragilis*) e **esgonzo** (*Chalcides* spp.).

Tarentola mauritanica:

A nivel popular é practicamente descoñecida en Galicia. Galán e Fernández danlle o nome de **salmantesa**, do cal non encontramos ningunha referencia nos diversos materiais léxicos do ILG, recollidos da fala, nin no ALGa. É por iso que en galego se acudiu á voz portuguesa **osga** (Chouza e Cid 1987:25, Sanjuán López *et alii* 1991: 262.), ben común no veciño país, que nós tamén recollemos. No A.V.G., **salmantesa**.

Blanus cinereus:

Galán e Fernández danlle o nome de **escáncer cego**, igual ca no A.V.G., que en principio podíamos considerar apropiado, dado o aspecto deste estraño animal. Sen embargo, dado que **cego** é unha das diversas denominacións que ten o escáncer común *Anguis fragilis*, preferiríamos outra forma, tal como **cobra cega**, por exemplo, que evitase esta concorrencia. Como dato que estimamos de interese, en Oímbra (Ourense), dentro da área de distribución de *Blanus cinereus* en Galicia, distinguen o **escouparón** (escáncer) doutro animal que denominan **bicha cega**. Achamos que sería interesante profundar nesta cuestión.

Malpolon, Elaphe, Coronella spp., Natrix spp.:

Algunhas das especies que pertencen a esta familia son chamadas por Galán e Fernández **cobra**, en canto outras **serpe** e **cobregón** (aumentativo de **cóbrega**, á súa vez derivado de **cobra**). Non entendemos moi ben as razóns deste proceder, que non ten xustificación nin na fala común nin na taxinomía. A denominación habitual para todos estes animais é a de **cobra** na maior parte da área lingüística galega, a pesar da penetración nalgunhas comarcas do castelanismo **culebra**. Nas rías de Vigo e Pontevedra aparecen as formas **cobre** e **crobe**, e, moi localizada, a metátese **croba**. Algo máis usual, por diversas localidades da provincia da Coruña, é a derivada **cóbrega**, coas variantes infrecuentes **cróbega** e **crógoba**. No galego zamorano está presente exclusivamente, segundo o ALGa, a voz **quiobra**, que se estende tamén a outras zonas do galego sudoriental, onde convive coa máis común **cobra**. No galego asturiano, como é norma, consérvase o -l- intervocálico en **colobra** e **culobra**. Outros nomes que se rexistran de modo moi esporádico teñen relación con **bicho**: **becha**, **bichoca**,

bichorro (esta última, recollida na Mezquita por Taboada Cid, 1971: 23, para as cobras de río).

Tendo en conta, pois, que **cobra** é a voz xeral, pensamos que debe preferirse como palabra xenérica para todas as especies. Isto faría que tivesemos que trocar lixeiramente a nomenclatura proposta por Galán e Fernández. Así, en vez de **cobregón** para *Malpolon monspessulanus* escolleríamos **cobra rateira**, xa recomendada no galego (Sanjuán López *et alii* 1991: 241). Esta denominación é, ademais, coincidente coa empregada en Portugal.

No caso das *Coronella* (dúas especies) preferiríamos outros adxectivos. As primeiras son denominadas **cobras lagarteiras**, forma escollida polos autores do guía, que reflicte os seus costumes alimentarios. Antes ca esta proposta preferimos **cobra lisa**, conforme ao uso común e xeneralizado nas linguas europeas occidentais (port. cobra-lisa, cast. culebra lisa, cat. culebra llisa, it. colubro liscio, fr. couleuvre lisse, ing. smooth snake, al. Glattnatter...). O mesmo criterio pode aplicarse á denominación de *Elaphe scalaris*, chamada por Galán e Fernández **cobra riscada**, e por Curt e Galán (1982: 5) **cobra de escada**, conforme ao nome científico e os usos internacionais (port. cobra-de-escada, fr. couleuvre à échelons, ing. ladder snake, al. Treppennatter...).

LISTA DE NOMES

Lista das especies galegas e os seus nomes populares, modificada a partir da proposta de Galán e Fernández (1993), con algunhas sinonimias cultas (v.c.) e variantes máis relevantes. Para as especies mariñas seguiu-se a nomenclatura de Penas Patiño e Piñeiro Seage (1989).

<i>Salamandra salamandra</i>	salamántiga común ²
<i>Chioglossa lusitanica</i>	salamántiga rabilonga ³
<i>Triturus boscai</i>	tritón común ⁴
<i>Triturus helveticus</i>	tritón palmado
<i>Triturus marmoratus</i>	tritón marmorado ou verde
<i>Discoglossus galganoi</i>	sapo pinto ⁵
<i>Alytes obstetricans</i>	sapo parteiro ⁶
<i>Pelobates cultripes</i>	sapo de esperóns ⁷
<i>Pelodytes punctatus</i>	sapiño patilongo ⁸
<i>Bufo bufo</i>	sapo común ⁹
<i>Bufo calamita</i>	sapo corredor
<i>Rana perezi</i>	ra verde ¹⁰
<i>Rana iberica</i>	ra patilonga
<i>Rana temporaria</i>	ra vermella
<i>Hyla arborea</i>	rela común ¹¹
<i>Emys orbicularis</i>	sapoconcho común ¹²
<i>Mauremys leprosa</i>	sapoconcho leproso
<i>Dermochelys coriacea</i>	tartaruga mariña de coiro
<i>Caretta caretta</i>	tartaruga mariña común
<i>Lepidochelys kempii</i>	tartaruga mariña pequena
<i>Chelonia midas</i>	tartaruga mariña verde
<i>Eretmochelys imbricata</i>	tartaruga mariña carei
<i>Lacerta lepida</i>	lagarto arnal ¹³
<i>Lacerta schreiberi</i>	lagarto das silveiras
<i>Lacerta vivipara</i>	lagarto das brañas
<i>Lacerta monticola</i>	lagarto da serra
<i>Podarcis bocagei</i>	lagartiña común
<i>Podarcis hispanica</i>	lagartiña dos penedos

² Píntega, pinta, salamanca, pinchorra, saramaganta, sapagueira, sacabeira, zaramela, pesoia (pezoia), sacarrancha, pozoña, bronca, roncha, saramaganda, pinchorla, pinchobra, salamánteca, salamándega, zampexa, sabandixa, sabandilla, sabanduxa, sarabandixa, pezoira, sacarroña, tarta, salamandra (tamén v. c.).

³ Quioglosa (v. c.).

⁴ Outros: lagarto da auga, pinta da auga, salamántiga de auga, salamanca, sabanduxa, ghábado (estensibles ás outras especies do xénero).

⁵ Discogloso (v. c.).

⁶ Posiblemente tamén sapeta, sapella, sapete, sapiña, sapo troiteiro.

⁷ Sapo toupeiro.

⁸ Pelodite (v. c.).

⁹ Sapo mormeiro, sapón, sapo da trona, sapo cunqueiro.

¹⁰ Arrán, ran, arrá, rocha, reque, sapa (todas eles estensibles ás outras especies de *Rana*).

¹¹ Relo, renlo.

¹² Sapocuncho. Tamén variante sapo-concho, nótese plural sapos-conchos.

¹³ Lagartón, sardón, lagarto arnau, gazulo, gatamal, lagarta, lagarto ferreño.

<i>Podarcis muralis</i>	lagartiña dos muros
<i>Psammodromus algirus</i>	lagarto rabudo
<i>Psammodromus hispanicus</i>	lagarto cincento
<i>Chalcides chalcides</i>	escáncer de patas común
<i>Chalcides bedriagai</i>	escáncer de patas ibérico
<i>Anguis fragilis</i>	escáncer común ¹⁴
<i>Tarentola mauritanica</i>	osga común
<i>Blanus cinereus</i>	cobra cega
<i>Malpolon monspessulanus</i>	cobra rateira
<i>Coronella austriaca</i>	cobra lisa común
<i>Coronella girondica</i>	cobra lisa meridional
<i>Elaphe scalaris</i>	cobra de escada
<i>Natrix natrix</i>	cobra de colar ¹⁵
<i>Natrix maura</i>	cobra viperina
<i>Vipera seoanei</i>	víbora común ¹⁶
<i>Vipera latastei</i>	víbora fociñuda

AGRADECIMENTOS

Quixera dar as grazias ás diversas persoas e institucións que dunha forma ou doutra contribuíron á realización deste traballo: a Carlos Garrido, da Universidade de Santiago, pola cesión de bibliografía portuguesa; a Pedro Galán, pola súa atención e comentarios; a Iris Cochón e a Francisco Dubert pola axuda informática na presentación do mapa; ao Instituto da Lingua Galega, pola súa axuda técnica e bibliográfica; e en especial a Tiago Vidal, polo seu apoio, crítica do borrador, e a confección do mapa dos nomes da salamántiga.

¹⁴ Esconzo, escónzaro, escancerón, escronce, esgonzo, esgónzaro, escánquel, escolante, escolanzo, cáncer, alcáncer, alcánguer, escángel, biscáncer, riscáncer, liscáncer, liscáncero, descánzaro, liscanzo, liscánzaro, licaranzo, liscante, liscanca, liscrán, alicrán, escoupro, escouprillón, escouparón, cobra da herba, pasmado, verme, cego, boeira, cristalina.

¹⁵ Cobre, cóbrega, quiobra, becha, bichoca (todas estensibles ás demais colúbridas).

¹⁶ Víbola, víbera, vibarón (este último nome probablemente se refira a unha colúbrida de tamaño maior, non ás víboras).

BIBLIOGRAFÍA

- Chouza e Cid (1987): *1300 nomes galegos de seres vivos*. Ed. Follas Novas. Santiago.
- Curt, J., e Galán, P. (1982). *Esos anfibios y reptiles gallegos*. Ed. José Curt. Mollabao-Pontevedra.
- Fraga García, R. (1968): *Vocabulario de Mellid y cercanías*. (inédito). Facultade de Filosofía e Letras, Univ. de Santiago.
- Galán, P., e Fernández, G. (1993): *Anfibios e réptiles de Galicia*. Ed. Xerais. Vigo
- García, C. (1974): *Léxico de la comarca compostelana*. Anexo 1 de *Verba*. Univ. de Santiago.
- García, C. (1985): *Glosario de voces galegas de hoxe*. Anexo 27 de *Verba*. Univ. de Santiago.
- Goldar Durán (1977). *Folklore y onomasiología de los animales reptantes*. Tese de licenciatura. Univ. de Santiago.
- López Taboada, M. C. (1978): *El habla de la comarca de Sobrado de los Monjes*. Memoria de Licenciatura (inédita). Facultade de Filoloxía, Univ. de Santiago.
- Lorenzo Vázquez, R. (1962): “Estudios etnográfico-lingüísticos sobre la Mahía y aledaños”, en *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*. 18: 200-241.
- Machado, J. P. (1977): *Dicionário Etimológico da Língua Portuguesa*. Livros Horizonte. Lisboa.
- Monteagudo Romero, H., e García Cancela, X. (1988). *Diccionario Normativo Galego-Castelán*. Ed. Galaxia. Vigo.
- Morandeira Loures, J. (1969). *El habla de Lage*. Tese de licenciatura (inédita). Facultade de Filosofía e Letras. Univ. de Santiago.
- Navaza Blanco, G., e Lastra Muruais, X. (1993). *Diccionario Xerais da lingua*. Ed. Xerais. Vigo
- Penas Patiño, X. M., e Piñeiro Soage, A. (1989). *Cetáceos, focas e tartarugas mariñas das costas ibéricas*. Consellería de Pesca. Santiago.
- Pérez Alberti, A. (1982). *Xeografía de Galicia*. Tomo I. *O Medio*. Ed. Sálvora. Santiago.
- Pérez Alonso, M. J. (1969): *Vocabulario de Goián*. Tese de Licenciatura (inédita). Univ. de Santiago.
- RAG-ILG (1990). *Diccionario da Lingua Galega*. Real Academia Galega-Instituto da Lingua Galega, Santiago de Compostela.
- Sanjuán López *et alii* (1991). *Vocabulario das ciencias naturais*. Consellería de Educación e Ordenación Universitaria. Dirección Xeral de Política Lingüística. A Coruña.

- Seco Fernández, R. (1971): *Vocabulario y notas etnográficas de la Mezquita*. Memoria de licenciatura, Facultade de Filosofía e Letras. Univ. de Santiago. Publicado parcialmente en “Algunos aspectos de la vida material y espiritual de A Mezquita”, *Boletín Auriense*, 8 (1978): 107-166.
- Serra, J. A., e R. M. Albuquerque (1963): “Anfibios de Portugal”, en *Revista Portuguesa de Zoologia e Biología Geral*. Vol. 4: 75-227. Lisboa.
- SGHN, Sociedade Galega de Historia Natural (1995): *Atlas de Vertebrados de Galicia*. Tomo 1. Consello da Cultura Galega. Santiago de Compostela.
- Taboada Cid. (1971): *Vocabulario y notas folklóricas de La Mezquita*. Tese de licenciatura. Universidade de Santiago.